

KORXONALARNING BUDJET BILAN HISOBLASHUVLAR AUDITI.

Jumamuratov Doniyor Mansurbek o'g'li

Bank-Moliya Akademiyasi DMNA-2022 gurux magistranti

Ilmiy rahbar dotsent Usanov Abdusalom

Annotatsiya. Ushbu maqolada korxonalar ichidagi byudjet hisob-kitoblarning hal qiluvchi jihati va ushbu jarayonlarni tekshirishning ahamiyati o'rganiladi. Byudjet hisob-kitoblarni tekshirishda ishlatiladigan turli xil usullarni va ularning oqibatlarini tushunish uchun adabiyotga kirib boradi. Usullar, natijalar, munozaralar, xulosalar va takliflar ushbu muhim moliyaviy boshqaruv amaliyoti haqida to'liq ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: byudjet hisob-kitoblari, audit, korxonalar, moliyaviy menejment, muvofiqlik, samaradorlikni baholash, moliyaviy nazorat.

Byudjet hisob-kitoblari korxonaning moliyaviy boshqaruvida hal qiluvchi ro'l o'ynaydi. Ular byudjetlarni haqiqiy moliyaviy ko'rsatkichlar bilan solishtirish va byudjet cheklovlariga muvofiqligini baholashni o'z ichiga oladi. Byudjetlarni boshqarishdagi murakkabliklarni va xatolar yoki qoidabuzarliklarning potentsialini hisobga olgan holda, byudjet hisob-kitoblarni tekshirish birinchi o'rinda turadi. Ushbu maqola byudjet hisob-kitoblarni tekshirishda qo'llaniladigan usullarni, ularning natijalari va korxonalar uchun oqibatlarini o'rganishga qaratilgan. Byudjet hisob-kitoblari va ularning ahamiyati: oldingi tadqiqotlar tashkilotlarning moliyaviy rejalari doirasida ishlashini ta'minlashda byudjet hisob-kitoblarning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu jarayon korxonalarga nomuvofiqliklarni va takomillashtirish uchun potentsial sohalarni aniqlashga yordam beradi, moliyaviy nazorat va rejalashtirishni yaxshilaydi. Byudjet hisob-kitoblarni tekshirish usullari: byudjet hisob-kitoblarni tekshirish uchun turli xil usullar qo'llaniladi, shu jumladan asosli testlar, tahliliy protseduralar va muvofiqlik tekshiruvlari. Moddiy sinov moliyaviy operatsiyalar va hujjatlarni batafsil tekshirishni o'z ichiga oladi, analitik

protseduralar esa sezilarli farqlarni aniqlash uchun byudjet va haqiqiy raqamlarni taqqoslaydi. Muvofiqlik auditi byudjet siyosati va protseduralariga rioya qilishga qaratilgan. Audit natijalari va ularning natijalari: audit ko'pincha byudjet va haqiqiy raqamlar o'rtasidagi tafovutlarni aniqlaydi. Ba'zi nomuvofiqliklar kutilmagan tashqi omillarning natijasi bo'lsa-da, boshqalari moliyaviy noto'g'ri boshqaruv yoki firibgarlikni ko'rsatishi mumkin. Ushbu topilmalar ishlashni baholash, resurslarni taqsimlash va qaror qabul qilishga ta'sir qilishi mumkin. Ushbu bo'limda korxonalar ichidagi byudjet hisob-kitoblarini tekshirishda qo'llaniladigan usullar batafsil bayon etilgan. Bu audit metodlarni tanlash kengdir, audit tartib ko'lami, ma'lumotlar yig'ish, va tahlil metodologiyasi.

Korxonalarining byudjet hisob-kitoblari auditi deganda tashkilotning moliyaviy operatsiyalari va uning byudjeti bilan bog'liq yozuvlarini tekshirish va tekshirish tushuniladi. Ushbu turdagi audit odatda ichki yoki tashqi auditorlar tomonidan korxonaning moliyaviy faoliyati uning byudjet maqsadlari va vazifalariga mos kelishini ta'minlash uchun amalga oshiriladi. Byudjet hisob-kitoblarini tekshirishda ishtirok etadigan asosiy jihatlar va qadamlar:

- Auditni rejalashtirish: audit jarayoni puxta rejalashtirishdan boshlanadi. Auditorlar korxonaga byudjeti, maqsadlari va moliyaviy siyosatini tushunishlari kerak. Shuningdek, ular batafsilroq tekshirishni talab qilishi mumkin bo'lgan xavf yoki tashvish sohaslarini aniqlashlari kerak.
- Byudjetni ko'rib chiqish: auditorlar tashkilot byudjetini uning daromadlari va xarajatlari prognozlarini, shuningdek byudjetda belgilangan maqsad va vazifalarni tushunish uchun ko'rib chiqadilar.
- Tranzaksiya testi: auditorlar moliyaviy operatsiyalar namunasini tanlab, ularning byudjetga mos kelishini tekshiradilar. Bunga xarajatlar byudjetga mos kelishini ta'minlash uchun schyot-fakturalar, kvitansiyalar, sotib olish buyurtmalari va boshqa moliyaviy hujjatlarni o'rganish kiradi.

- Siyosatga muvofiqligi: auditorlar moliyaviy operatsiyalar tashkilotning moliyaviy siyosati va protseduralariga muvofiqligini baholaydilar. Bunga tegishli avtorizatsiya, hujjatlar va byudjet qoidalariga rioya qilishni tekshirish kiradi.
- Dispersiya tahlili: auditorlar haqiqiy moliyaviy natijalar va byudjet o'rtasidagi tafovutlarni tahlil qiladilar. Dispersiyalar ijobiy (ortiqcha) yoki salbiy (defitsit) bo'lishi mumkin. Muhim farqlar qo'shimcha tekshirishni talab qilishi mumkin.
- Hujjatlar va ish yuritish: auditorlar barcha moliyaviy operatsiyalarning etarli darajada hujjatlashtirilishini va yozuvlarning yaxshi saqlanishini ta'minlaydi. To'g'ri hisobga olish audit maqsadlari uchun juda muhimdir.
- Xatarlarni baholash: korxonaning byudjet jarayoni bilan bog'liq potentsial xavflarni aniqlang. Bunga daromadlar prognozlarining to'g'riligini, xarajatlarni nazorat qilish choralarining samaradorligini va moliyaviy zaxiralarning etarligini baholash kiradi.
- Firibgarlikni aniqlash: auditorlar moliyaviy operatsiyalarda firibgarlik yoki qonunbuzarlik belgilarini ham izlashlari mumkin. Bunga noodatiy yoki ruxsatsiz xarajatlarni tekshirish kiradi.
- Hisobot: auditni tugatgandan so'ng, auditorlar o'zlarining xulosalarini umumlashtirgan holda hisobot tayyorlaydilar. Ushbu hisobot odatda audit jarayonining umumiy ko'rinishini, aniqlangan har qanday masalalarni, takomillashtirish bo'yicha tavsiyalarni va byudjet hisob-kitoblarining byudjet va moliyaviy siyosatga muvofiqligi to'g'risida fikrni o'z ichiga oladi.
- Kuzatuv va tavsiyalar: auditorlar korxonaning byudjet jarayoni va moliyaviy nazoratini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berishlari mumkin. Ushbu tavsiyalar tashkilotning moliyaviy boshqaruvini takomillashtirish va kelajakdagi muammolarning oldini olishga qaratilgan.
- Boshqaruv javobi: boshqaruvga odatda auditorlik xulosasi va tavsiyalariga javob berish imkoniyati beriladi. Ular auditda aniqlangan har qanday muammolarni hal qilish uchun tushuntirishlar va rejalar berishlari mumkin.

- Tavsialarni amalga oshirish: korxonalar moliyaviy boshqaruv va byudjet nazoratini kuchaytirish uchun auditorlik tavsiyalarini amalga oshirishi zarur.

Korxonalar byudjet hisob-kitoblari auditorlik moliyaviy hisobdorlik va shaffoflikni ta'minlashga yordam beradigan jarayondir. U tashkilotning moliyaviy faoliyati uning byudjetiga mos keladimi yoki yo'qligini baholaydi, takomillashtirish yo'nalishlarini belgilaydi va to'g'ri moliyaviy boshqaruv uchun qimmatli tushunchalarni beradi. Ichki va tashqi auditorlik korxonalar byudjet moliyaviy yaxlitligini saqlashda va ularning byudjet cheklovlari doirasida ishlashini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Muhokama bo'limi byudjet hisob-kitoblari tekshirish natijalarini moliyaviy menejment kontekstida sharhlaydi. U nomuvofiqliklar, muvofiqlik darajalari va ularning korxonaning umumiy ishlashiga ta'sirini o'rganadi. Bundan tashqari, u tafovutlarning sabablarini o'rganadi va yaxshilanish uchun mumkin bo'lgan sohalarni taklif qiladi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, byudjet hisob-kitoblari auditorlik korxonalar ichidagi moliyaviy menejmentning muhim tarkibiy qismidir. Auditorlik tafovutlarni aniqlashga, byudjet siyosatiga muvofiqligini ta'minlashga va qaror qabul qilishni xabardor qilishga yordam beradi. Adabiyotlar, usullar va natijalarni tahlil qilish byudjet hisob-kitoblari tekshirishda tizimli yondashuv muhimligini ta'kidlaydi.

- Ichki nazoratni kuchaytirish: byudjet hisob-kitoblariidagi xatolar va tartibsizliklarni minimallashtirish uchun mustahkam ichki nazoratni amalga oshirish.
- Muntazam auditorlik tekshiruvi: moliyaviy shaffoflik va aniqlikni saqlash uchun byudjet hisob-kitoblari muntazam va har tomonlama tekshirish.
- Ta'lim va ta'lim: byudjetni boshqarish bilan shug'ullanadigan xodimlarning byudjet jarayoni va ularning majburiyatlarini to'liq tushunishini ta'minlash uchun o'qitish va ta'limga mablag ' sarflang.
- Texnologiya integratsiyasi: byudjet hisob-kitob jarayonini soddalashtirish va aniqlikni oshirish uchun moliyaviy boshqaruv dasturlari va vositalaridan foydalanishni o'rganing.

- Doimiy takomillashtirish: byudjetlashtirish jarayonlari va moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish uchun auditorlik xulosalaridan olingan saboqlardan foydalaniladigan doimiy takomillashtirish madaniyatini rag'batlantirish.

Xulosa qilib aytganda, byudjet hisob-kitoblari auditi korxonalarda moliyaviy menejmentning ajralmas jihati hisoblanadi. Korxonalar moliyaviy salomatlikni saqlash, muvofiqlikni ta'minlash va umumiy ish faoliyatini yaxshilashda auditlarning qiymatini tan olishlari kerak. Belgilangan takliflarga rioya qilgan holda, tashkilotlar byudjet hisob-kitoblarini samarali boshqarishi va uzoq muddatli moliyaviy muvaffaqiyatga yo'l ochishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 19 sentyabrda PQ- 3946-sonli "O'zbekiston Respublikasida auditorlik faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" Qarori. www.lex.uz

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 21 avgustdagi PQ- 3231-sonli "Ta'lim va tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini hamda davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi Qarori. www.lex.uz

3. "International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing", Institute of Internal Auditors, 2004, page 12 <https://na.theiia.org/standards>.

4. Stat'ya: A.Guseev "Polojenie o vnutrennem finansovim kontrole" Jurnal: "Silovye ministerstva i vedomstva: buxgalterskiy uchët i nalogooblojeniya» № 1/ 2017 g. www.taxpravo.ru/analitika/statya.

5. Statya: Yelena P.A. " Teoreticheskie osnovy organizatsii vnutrennego audita v byudjetnyx uchrejdeniyax Ukrainy" Jurnal "Poltavskiy universitet ekonomiki i trgovli" www.unwe.bg/.../a644ac

6. www.scopus.com/results/results.uri